

Oorlogsliteratuur

DOOR

ANT. PANNEKOEK.

H. N. BRAILSFORD. *De oorlog van staal en goud.*
Vertaald door Dr. W. v. RAVESTEYN, W. J.
Thieme & Cie.

De gelegenheid, om zich met de drijfkrachten van de moderne maatschappelijke ontwikkeling bekend te maken, is door de oorlogsliteratuur, die nu van alle kanten verschijnt, zeer vermeerderd. Het werk van Brailsford behoort eigenlijk niet tot deze oorlogsliteratuur; mag de gestegen belangstelling voor internationale politiek door den oorlog de aanleiding voor het verschijnen van de Hollandsche vertaling geweest zijn, in het Engelsch was het reeds in het voorjaar uitgekomen. Meer nog: de schrijver is overtuigd, dat er geen Europeesche oorlog meer komen zal. „In Europa is het tijdperk van verovering voorbij, en behalve op het Balkan-schiereiland en misschien in de grenslanden van Rusland en Oostenrijk, is het zoo vast als iets in de politiek zijn kan, dat de grenzen van onze moderne staten voor goed zijn getrokken. Mijn persoonlijk geloof is, dat er geen oorlogen meer tusschen de zes groote Mogendheden zullen komen.” En toch is dit werk een van de belangrijkste, die over de grondslagen van den oorlog verschenen zijn. „Een studie over de gewapende vrede” noemt Brailsford zijn boek. De gewapende vrede, de wereld der ontzaglijke oorlogstoerusting is het, die hij onderzoekt. Maar het is duidelijk, dat het blootleggen van de oorzaken, de wortels van den gewapenden vrede tegelijk de oorzaken van de uitbarsting blootlegt, die nu gekomen is.

Het doel van den schrijver is kritiek op de Engelsche regeeringspolitiek; geen kritiek, die afzonderlijke daden kritiseert, maar een die diep in het wezen, in den grondslag van deze politiek indringt. En waar deze politiek, door de bijzondere natuur van het Engelsche imperialisme, vooral huichelachtig en er op uit is haar ware natuur achter mooie leuzen te verbergen, moet de kritiek vooral in het onthullen van de werkelijkheid bestaan. Zoo worden dan het wezen en de drijfveeren van het moderne imperialisme verklaard, en wel met zulk een helderheid, met zoo pakkende voorbeelden, zonder abstracte geleerdheid, en tegelijk met zulk een onverschrokkenheid van konsekwentie, dat het boek daardoor tot een der beste werken over het moderne imperialisme geworden is. De aftakeling van de leugen, dat de Engelsche buitenlandsche politiek gericht is op behoud van het evenwicht in Europa, geeft aanleiding, de tegenstelling tusschen de moderne imperialistische en de oude veroveringszucht scherp uit te teekenen: „Rijkdom betekende, in de dagen van de oorlogen om het machtsevenwicht, in de eerste plaats land. Rijkdom in onze dagen is in de eerste plaats de ge-

legenheid voor buitengemeen voordeelige belegging . . . Verovering in den ouden zin is uit de mode geraakt. Een buitzichtige Mogendheid trekt niet uit met trommen en vaandels, teneinde landgoederen voor haar feudale aristocratie in te palmen. Zij oefent druk uit en een druk, die steeds inhoudt het bezit van vloten en legers, *ten einde concessies te verzekeren aan haar financiers* . . . Het veroveringsinstinct is nog even scherp en onverzadiglijk als ooit, maar het heeft een middel gevonden, om aan gene zijde van de grenzen te veroveren. Onze moderne conquistadores verbranden hun schepen niet, wanneer zij op den begeerden bodem aan land stappen, als wilden zij zich voor altijd voor anker leggen in die vruchtbare landouwen. Onze bankiers doen niet in China, wat Cortez en Pizarro in de Nieuwe Wereld deden. Zij bouwen een spoorweg of delven een mijn. Onze Achab's nemen Naboth's wijngaard niet; zij steken er geld in . . . Zelfs waar de verovering bij toeval noodzakelijk is, zooals in Marokko, ontstaat er geen verhuizing naar het nieuwe gebied en de veroverde Mogendheid geeft zich zelden moeite het gebied te annexeren. Zij „bezet" het alleen maar, omdat zonder bezetting het kapitaal niet veilig kan worden aangewend in het bouwen van spoorwegen of het aanleggen van mijnen". Wat zou er gebeurd zijn, als Engeland zich niet in de Europeesche politiek had gemengd? De Duitschers zouden de Bagdadspoorweg tot de Perzische Golf hebben doortrokken en de Engelsche financiers in Turkije overtroefd, de Duitsche diplomatie zou „op een of andere wijze haar weg hebben gevonden naar de Marokkaansche mijnen en de Parijsche beurs, had er geen Triple Entente bestaan". Geen verder kwaad, zooals grensverandering in Europa, overheersching van zwakke volken, gevaar voor onze instellingen, zou uit de Duitsche hegemonie op het vasteland voortkomen. „Zullen de Duitschers naar ijerererts graven op de hellingen van den Atlas en dat in den vorm van stalen rails naar Bagdad brengen? . . . Ten einde deze kwestie en een aantal overeenkomstige van denzelfden aard te beslechten, werden de jonge mannen in Europa gedriid, werden slagschepen gebouwd en de belastingen vermorst. Niets staat op het spel, dat het lot of het eigendom van een enkele hectare Europeeschen grond raakt. Niets zou er veranderen in de politiek of den godsdienst of het openbare leven van eenigen Europeeschen staat, indien deze kwesties anders of indien ze in het geheel niet opgelost werden". Met de diplomatieke stukken in de hand wordt aangetoond, dat het inderdaad om niets anders ging. Ligt er dan geen tegenspraak tusschen de kleinheid van deze geschillen en het reusachtige oorlogslawaai? De belangen waarover getwist wordt, zijn niet klein. „De machtige druk van de ekonomische expansie is de beweegkracht in een internationale worsteling. Voor een volk als de Duitschers, dat al zijn hersenen gespannen heeft op de taak — en dit nog een geslacht lang zal doen — van organisatie der industrie, zijn mijnen en spoorwegen in de half-geëxploiteerde streken der aarde geen kleinigheid". En dan komt de verbittering door het generaliseeren. Elk geschil, ook nadat het opgelost is, laat een angel na van wantrouwen, van gevoel van tegenstellingen, van opzettelijk dwarszitten, dat tot bedreigingen en oorlogstoerusting leidt.

Het leerzaamste en belangrijkste hoofdstuk is datgene, dat „zakennpolitiek" betiteld is. De buitenlandsche politiek wordt door kleine kringen, vaak zelfs enkele personen gemaakt; en zoo zien wij voortdurend, hoe groote financiers haar voor hun speciale woekerbelangen in beweging brengen. De regering beroept zich daarbij op een principe, indertijd door Palmerston uitgesproken, dat elk Britsch onderdaan, waar ook ter wereld, zich steeds op de Engelsche regering ter waarneming van zijn belangen kan beroepen. Als toepassing van deze leer zien wij, dat legers en vloten uitgezonden worden, om de beleggingen en woekerschuldvorderingen der bankiers te beschermen; zoo de verovering

van Egypte ten bate van een geldleening van Rothschild — waaraan later een afzonderlijk hoofdstuk wordt gewijd met het bewijs, dat deze bezetting niet slechts op dat oogenblik een poging der Egyptenaren, zelf tot een geordend parlementair bestuur te komen, met ruwe hand neersloeg, maar ook aan de Egyptische bevolking meer kwaad dan goed heeft gedaan. — En de geheele diplomatie staat in dienst van hetzelfde kapitaal, dat financieele zaken wil doen, concessies inpalmen en bestellingen krijgen. Niet alleen, dat daardoor aan die achterlijke landen gewelddadig de mogelijkheid ontnomen wordt, zich onafhankelijk op eigen wijze te ontwikkelen, maar bovendien ontstaat daardoor de wedstrijd met andere mogendheden, die tot eindelooze oorlogstoerusting en oorlogsgevaar voert. „De worsteling om het machtsevenwicht is in werkelijkheid een worsteling om deze uitsluitende terreinen van financieele penetratie in kaart te brengen. Voor dat doel worden de werkende klassen in alle landen met belastingen overladen en in conscriptie-legers opgesteld; want legers en vloten zijn de stoffelijke argumenten, die achter deze financieele diplomatie staan”.

De economische grondslag van deze imperialistische politiek is dus „de uitvoer van kapitaal”. Hier heeft de schrijver gelegenheid — weer een der mooiste gedeelten van zijn werk — in een klaar plastisch beeld, zooals nergens elders te vinden is, de tegenstelling tusschen de handelspolitiek van het oude liberalisme en het imperialisme te schilderen. „Een handelsgemeenschap, zooals het Vroeg-Victoriaansche Engeland was, die nog al haar kapitaal profijtelijk in haar eigen fabrieken en schepen kan beleggen, wordt ten opzichte van het verwerven van grondgebied onverschillig en gaat er toe neigen om zelfs de eertijds verworven koloniën als nutteloozen ballast te beschouwen. Dat was de normale geestesgesteldheid van onze handelsklassen gedurende het midden der vorige eeuw. Zij handelden met waren, en om die waren in het buitenland te verkoopen, was het niet noodig te koloniseeren noch te veroveren. Tot deze fase behoort de typische buitenlandse politiek van het Liberalisme met zijn wachtwoorden van vrede, non-interventie en vrijhandel. De derde fase, de moderne fase, begint, wanneer het kapitaal zich opgestapeld heeft tot groote vermogens, wanneer de rente-standaard in het eigen land begint te dalen en men ontdekt, dat beleggingen over zee in niet bezette streken, met bevolkingen, die gemakkelijker geëxploiteerd worden dan de onze, sneller en grooter winsten opleveren. Het is het tijdvak van concessiejagerij, van koelie-arbeid, van gecharterde compagnieën, van spoorwegbouw, van leeningen aan half-beschaafde Mogendheden, van het „openen” van „stervende Rijken”. In deze fase is de uitvoer van kapitaal voor de heerschende klasse gewichtiger en aantrekkelijker geworden, dan de uitvoer van waren. De Manchesterleer verdwijnt en ook de Liberalen aanvaardden het Imperialisme”. De afzet van katoentjes uit Lancashire aan negers en Chineezers had niets door verovering te winnen, dus oorlog ter verovering van overzeesche landen was zuivere verkwisting. Deze winkelierspolitiek was niet heroiek, maar had het voordeel naar vrede te streven, en zij was in veel hooger mate een algemeen belang dan de moderne imperialistische politiek. „Indien een katoenfabrikant zijn waren uitvoert naar Egypte, is deze transactie tot op zekere hoogte een winst voor een groot aantal personen in beide landen — voor de arbeiders in Lancashire, voor de zeelieden, die de waren vervoeren, en voor de boeren in Egypte. Maar als een financier geld leent aan den Khedive van Egypte, komt geen direct aandeel in de winst ten goede aan den Engelschen arbeider in den vorm van loon, terwijl de Egyptische boer zwaar belast wordt om de rente op te brengen.” En de oude liberale politiek van warenafzet had er ook belang bij, dat het de klanten goed ging, dat de vreemde volken goed bestuurd werden. „Een slechte oogst, hon-

gersnood, een aardbeving zal een slechte invloed op den handel hebben, en bovenal, politieke troebelen en slechte regeering verarmden op den duur de buitenlandsche klanten van de Engelsche fabriek. Zulke overwegingen werkten indirect in de richting van vrijheid en humaniteit. De concessiejager echter, die het recht verwierf zijn kapitaal in Turkije te beleggen door de hovelingen van Abdul Hamid om te koopen, was noodwendig onverschillig voor het welvaren van het Turksche volk. Het was integendeel eenvoudiger voor hem, dat er een verrot centraal despotisme bestond om daarmee te handelen. Het kostte hem iets aan fooien, maar daar stond tegenover, dat geen vrije of nationale Regeering haar toestemming zou hebben gegeven tot de niet goed te bekennen transacties, die Europeesche kapitalisten gedurende een dertigtal jaren te Konstantinopel konden afsluiten." Het oude liberalisme vereenigde menschlievendheid met zaken; het moderne imperialisme is een zakendoen, dat menschlievendheid uitsluit. Hoe komt het dat kapitaaluitvoer en niet warenuivoer de politiek beheerscht, ondanks de waarheid, dat het laatste veel meer een algemeen volksbelang is? Giffen heeft berekend, dat de winst uit den handel in waren jaarlijks 18 millioen pond, de winst uit buitenlandsche beleggingen 90 à 100 millioen is; dus voor de bezittende klasse is de kapitaaluitvoer oneindig belangrijker. En deze bezittende klasse is meester van de politiek

Wij kunnen hier niet de uiteenzetting uitvoerig weergeven, die de schrijver van het mechanisme der Engelsche politiek geeft, van de rol van parlement, vorst en ministers in buitenlandsche aangelegenheden, waaruit eerst begrijpelijk wordt, hoe in een zoogenaamd parlementair land als Engeland het grootkapitaal de politiek zoo geheel beheerschen kan. Op dit „beschrijvende" gedeelte, dat de feiten, de werkelijkheid behandelt, laat Brailsford als tweede helft van zijn boek een „konstruktief" gedeelte volgen, dat verschillende voorstellen en denkbeelden ter verbetering behandelt. Is het mogelijk aan dezen toestand van den gewapenden vrede een einde te maken? De pacifisten gelooven, dat het voldoende is, aan de kracht der Rede te appelleeren; Norman Angell betoogt in zijn werk „De Groote Illusie", dat oorlog dwaasheid is, geen winst, maar nadeel brengt. De logika kan toegegeven worden, en toch ligt er een fout in, in zoover het ware probleem door de pacifisten niet gezien wordt. „Laat ons direct toegeven dat oorlog een dwaasheid is van het standpunt van nationaal eigenbelang, dan kan hij toch niettemin volkomen rationeel zijn van het standpunt eener kleine doch machtige regeerende klasse." En de onbloedige oorlog, de gewapende vrede, wordt door hun agitatie niet getroffen en behoudt zijn grondslag in den strijd en den wedstrijd om concessies en kapitaalbelegging. De verwachting, die Brailsford ten opzichte van de sociaaldemokratie als macht des vredes uitspreekt, kunnen wij na het gebeurde onbesproken laten. Hij behandelt als de middelen, waardoor een uitweg uit den ondragelijken toestand gezocht moet worden, de „controle over de politiek" en de „controle over de financiers" en verwacht ten slotte uit een verdere organische ontwikkeling van „het Europeesch concert" de kracht, die een blijvende overeenstemming tusschen de groote mogendheden zou kunnen scheppen en aan de bewapening een einde maken.

Ook wie, zooals wij, grooten twijfel koestert, of zulke voorstellen binnen het kapitalisme ooit verwezenlijkt zullen worden, zal moeten erkennen, dat voor een helderdenkend, door geen vooroordeelen verblind man, die in Engeland woont, waar wel een sterk burgerlijk radikalisme maar geen revolutionaire socialistische klassebeweging bestaat, andere en betere positieve voorstellen zeker niet te bedenken zijn. Nu er ook in de burgerlijke wereld van Nederland groepen optreden, die zeggen de oorlogen te willen bestrijden en hun oorzaken te

willen onderzoeken — de vertaler wijst in zijn inleiding met gepaste ironie op onze Anti-Oorlog-raad — zullen deze ongetwijfeld met groote belangstelling kennis nemen van Brailsfords middelen ter beteugeling en kontrôle van het imperialisme. Aan hun wil, voor deze punten ernstig te strijden, zal men eenigszins de ernst van hun bedoelingen kunnen meten. Voor ons socialisten ligt de waarde van het werk daarin, dat er geen tweede boek in onze taal bestaat, waarin de grondslagen van het imperialisme zoo grondig en klaar worden uiteengezet, als hier het geval is.